

IZKUNTZA BATEN ERIOTZAZ ETA BERPIZKUNDEAZ

Modari jarraitzaletatik ez bainaiz, ez dut hemen hebreueraren “mirarizko” berpizkundeaz itz egin nai, baina askoz umillago den izkuntza baten berpizkunde askoz ixillagoaz, esan nai dut Inglaterrako duke-erri inglesezt Cornwall eta latinez Cornubia deritzaioneko izkuntzarenaz, XVIII-garren mendearen azkenetan osoki galdu baitzan.

Izkuntza horren gora-beerak ulertzeko, gain-so bat eman bear zaio Britainia Aundiko historiari. J. K.'ren eriotza-urtearen inguru, ugarteko biztanle guztiek, Kornubiakoak (1) heietan kondatuz, keltiko izkelkiak zerabilzkiten, dirudianez. Keltak ez ziran noski Britainia Aundiko lendabiziko biztanleak izan: lenengoak ez ziran Kristoren aurreneko zortzi- edo zazpigarren mendean baizik etorri, Europako legorretik; horiek ordea ez ziran hantxe egon, baina auzoko ugartera, Irlandara, igaro ziran, geienak bereren. Handik iruzpalau mendetara beste Kelta batzuk etorri ziran, izkera piska bat bestelakoa zeukate-nak —Galiako Keltena bezelatsukoa— ta horiek errian egon ziran bertako jendeen nausi bezela. Dembora aurrera zijoala, Kelta nausiok bertako jendeekin naustu ziran, hauei beren bizimoldea, jaurespidea

---

(1) Erri horren izena euskeraz nola eman ez-jakin, latinezko forma gorde diot eta izkuntzari esateko “kornubiera”, hartatik eratorritako itz-berria, asmatu dut, Euskaltzaindiak edo euskaltzale-bazkunen batek erri-izenak euskeraratzeara baki bat artzen ez duen arterako. Kornubieraz, erriak “Kernow” du izena, ta izkuntzak berak “Kernewek”. Shakespeare'n lanegifia itzultzen ari zaigun LARRA-KOETXEA'tar BEDITA'k “Kornuol'go duke” deitzen dio *Lear Errege* antzerkiko notin bat den “Duke of Cornwall” delakoari, ingles izenak duen soinuaren araura gure izkuntzara aldatuz. (Ikus EUZKO-GOGOIA, 1958, núm. 3-4, 264-garren orrialdeen.)

bai eta izkuntza ere emanaz, populu bategin bat eratzerainokoan, Briton izenaz ezagutzen dena (2).

Kristoren osteko 43-garren urtean, berriz, Erromatarrek eldu ziran Britainia Aundira ta laureun bat urte han egotekoak ziran, Britonen buruzagi bezela. Esan gabe dijoa hauien keltiko izkuntzak itz andana bat artu zituela, arte luze hortan, latin landuagotik. 426-garren urtean ordea Erromatarrek joan bear izan zuten, Britonak bertanbera utzita Europako legorra zaintzeko alde orotatik kaisar-erriari oldartzen zitzaizkion Germanen gandik. Hain zuzen ere, Erromatarrek lekuak ustu eta German gizeli batzuk, Ipar-itsaso bazterreko Angletar ta Saxonak, asi ziran Britainia Aundian sartzen. Erromatar kaisar-erriaren gandik laguntzarik ezin lorturik ere, Britonek bioztoiki gogor egin zieten Germanei. Arthur Erregea ta honen "Mai Biribileko Zaldunak" denen gogoan daude noski: egiantz ororen araura, "errege" hori Kornubiako Kelta bat zen, erromatar gudaloztean aintzindari izandakoa. Ugarte sartaldeko gizonak luzaro eroan zituen Germanen kontra, zorioneko gudaldietan. Azkenengotz ordea Angletarrak eta Saxonak, baita geroxeago erantsi zitzaizkien Danetarrak, ugartearen parterik gutxi ez gienaz jabetu ziran, Iparralde (Kaledonia edo Eskozia) ta Sartalde (Gales-erri)'ko mendiak baizik aske ez utzirik. Mendiota ige egin zuten aal zutenek... Beste zenbait itsaso igarota, egotera etorri ziran Armorika zeritzaion Galiako eskualdera, orduan etorri berrion gandik Britainia izena artu baitzuen. Bitartean Germanak eten gabe sortaldetik sartalderantz aurrera zetozen: horrela berendu zituzten Kornubiaren lenen auzo ziren Somerset eta Devon'go eskualdeak, ordu hartan Kornubia bezain keltiko zirenak, eta IX-garren mendean Egbert Wessex'eko erregea Kornubian bertan sartu zen bere gudariekin. Hala ere asieran Saxonek beren lege ta agintariak utzi zizkieten Kornubitarrei, baina Athelstan errege aundiak (925-940) Kornubiako azkenengo errege kelta, Howel, garaitu eta, erriaren gobernu osoa bere eskuetan artu zuen.

Harrezkero Kornubiako Keltak ez dira beinere nausi izan beren errian: hau Inglaterrako duke-erri bat biurtu zen ta hala egon da gaurko eguneraino —Britainia Aundiko beste bi erri keltikoak, Gales-erria ta Eskozia, legearen araura beintzat jaurerri bereziak direlarik oraindik ere. Baita Kornubitar askok beren askatasuna galdu zuten, Saxon buruzagien jopu bihurturik. Beren izkuntza gorde zuten ordea,

---

(2) Ugarteko lendabiziko biztanleok zein izkuntza ta odolotako ziren jakitea, zail da. Hispaniako Iberotarren edo Euskaldunen askaziak zirela uste izan dute jakintsu batzuek, bereziki Britainia Aundikoek hala nola Sir John Rhys eta Sir John Morris-Jones bi Galestarrek, baina bai atzerriko zenbaitek ere, esaterako Julius Pokorny Zürich'eko Unibertsitatean irakasle zen aleman keltikolari ezagutuak. Orain artean beintzat, ustekizun horiek ez dira egiazaturik izan.

Bretainia Aundiko kelteraren izkelki bat dena, Gales-erriko ta Britainiako izkuntzen aide urbilla. Bretoiari urbillago zaio galesari baino, Britainia Aundiaren ego-sartaldetik (Kornubia, Devon, Somerset) etorri baitziran Armorikara iges egin zuten Keltak (Britainiako provintzietatik bati Cornouaille eman zioten izena) eta zailtasunik gabe elkar ulertzen zuten Kornubitarrek eta Bretoiek, kornubiera mintzatu izan den azkenengo egunetaraino. Jakiña, Saxonen uztarpean zeudelarik, beren nausien izkuntzatic itz asko berenean sar erazi zituzten Kornubitarrek... 1066-garren urtean berriz, askotan Nemesis bezela agiri zaigun historiak hala nairik, nausiok beren txandan jopu billakatu ziran, Frantziatic etorritako Normandiarrek Saxonen eskuetatik Britainia Aundia konkistatu zutelarik. Baina Kornubitarrek nausiz aldatu baizik ez zuten egin... Beren lenengo askatasuna, Saxonek kendu zietena, atzera lortu ez ba zuten ere Normandiarren gandik, beren izkuntzaren usantza gorde zuten beintzat, naiz kornubierak itzik aunitz jesan zituen ugarteko buruzagi berriak, inglesaren orde, izkera ofizialtzat ezarri zuten normandiar frantzesetik.

1400-1600 arteko garaian kornubierak bere "urrezko adiña" ezagutu zuen, literatura bat naiko eder ta edatua sortu baitzuen orduan. Uste izateko da Kornubitarrek, aske zirelarik, jatorrizko literatura bat zuketela beren Gales-erriko lengusuek bezela: gudu-kanta, epopeia, mythologiazko elezar e. a. —hain zuzen ere, ba dirudi Arthur Errege ta Mai Biribileko Zaldunen ipuiak heien errian jaio izan direla, bai eta Tristan ta Isolda bi maitaleen kondaira ospetsua, Europatar gizalandu guztien sentimenari hainbat erason bear ziona Béroul'etik asita Richard Wagner'eraino— baina aintxiñako literatura hortatik aztarrenik ere ez zaigu eldu, parterik geiena aozkoa zan eta. XV ta XVI-garren mendeetako kornubitar literatura guztia, berriz, erleginozkoa dugu, obeki esan, elizazkoa: Testamentu Zaar ta Berriko kondairak oinarritzat dauzkaten neurtitzetan egindako drama leituragiko batzuek dute eratzen "myrakyl" edo latinez "Ordinalia" zeritzaienak, haietatik *Origo mundi*, *Passio Domini Christi* ta *Resurrectio Domini Christi* ezagunenak baitirade. Drama edo antzerki hoik kampoan jokutzen zituzten, "gwaryva" (=joka-leku) izendun zelai batzuetan. Erri kristau orotan orduan jokutzen ziren eliz-antzerkiet antz aundia dute ta atzerriko antzerti horren eragiñetik sortuak ditugu noski, Zuberoako "pastoralak" eta, Britainian, Vannes-erriko "mister" delakoak bezela.

Erdi-mendeotan kornubiera aski bizi ba zen dakusgunaz, literatura landu bat sortzerainokoa, hala ere orduan danik eriotzara eraman bear zuen gaitzak jorik agiri zaigu, batez ere "Arrosen Gudate"-en ondotik (1455-1485). Eriotza horren zio bat baino geiago ba da. Nausienetatic bat Amerika idorotzea izan zan: alabainan Kornubitar

gazteak ugari asi ziran joaiten, itsasgizon bezela, Inghaterrak Mundu Berrian konkistaturiko eskualdeetara ta handik itzultzen ziran beren errira Inghlesen bizimoldeak lilluraturik, Inghles biurturik gogoz eta mintzairaz —ezen 1362-garren urtean Edward III-garrenak berriz ere inghlesa ezarri zuen jaurreriko izkuntza ofizialtzat eta, jakina, ordutik hona geroago ta begirune geiago irabazi bear zuen izkera honek gizarte-mailla guztietan, normandiar frantzesaren kaltetan, bainan bai tokiko izkelkien kaltetan ere. Kornubieraren beerapenaren beste zio bat Reforma izan zan... Protestantismuak laguntza ekarri izan ba dio izkuntza txiki bati baino geiagori, Liburu Santuak hartara biurtuz, ez zen hala gertatu Kornubian, zeren kornubitarrak ez zitzaizkion jarraitu Henry VIII-garrenari errege honek Inghaterrako Eliza “eraberritu” nai izan zuenean. Aitzitik, erromatar katoliko egon nai izan zuten ta 1549-garren urtean, gobernuak Inghaterrako Elizaren “Book of Common Prayer” delakoa onartzera heartu nai izan zituenen, iskilluak artu zituzten beren sifiesmena zaintzeko, Sir Humphrey Arundell buru zutela, erantzuten zitelarik eliz-eraberritzalteei —inghleseean ematen dut, dituen indarra ta kolorea gatik—: “We will not receive the new Service because it is but lyke a Christmas game, but we wyll have our olde Service of Mattens, mass, evensong and procession, in Latten, as it was before. And we the Cornyshe men, whereof certain of us understande no Englyshe, utterly refuse thys newe Service” (3). Bainan jazarleak garaituak izan ziran, baita garrazki zigortuak ere: Arundell Londonen lepo egin zuten ta beste batzuk urkatu zituzten, hala nola John Payne, Saint-Ives itsas-uriko endore ezagutua, berak, erregearen ordezkariaren aginduz, eraiki bear izan zuen urkabetik... Aldakuntza gaitza jasan zuen Elizaren eraberritze hori zela kausa, ez bakarrik Kornubitarren sifiesmenak, bainan bai heien izkuntzak ere; alabainan inghlesezko elizkizunak onartu bear izan zituzten nai ta naiez, eta, garai hartako jendeak elizara asko ibiltzalle ziren aldetik, ez zion gutxi lagundu neurri horrek erdera zabaltzeari Kornubia guztian. Bestalde, Sir Humphrey Arundell bezelako aitorseme katolikoei —erriaren buruzagi izaerazkoak ordura artean izan zirenak eta izkuntza errikoian askotan mintzatzen zekitenak, Euskaldunen “aide-nausiak” bezela—, aginte guztia kendu zien gobernuak, amor eman ez zuten artean. Gogoa sendo ez zutenak makurtu ziran inghles erregearen agindura ta, Gales-erriko aitorsemeak bezela, Inghles egin ziran fedez, pentsaeraz, jaunzkeraz, bizimoldez eta mintzairaz. Bainan

---

(3) “Elizkizun berriak ez ditugu onartu nai Gabonetako jolas bat bezela baizik ez direlako, bainan gure elizkizun zaarrak, matutiñak, meza, bezpera ta eliz-bira, latinez izan nai ditugu, leen ziren legez. Eta guk Kornubiako gizonok, gure artean zenbaitek inghlesik ez baitute ulertzen, elizkizun berri horiek osoro ukatzen ditugu.”

Gales-errian, zio askoren gatik —esaterako autonomia utzi ziolako erregeak bere agindu-pera ekarri ondoren ere— jende xeak beintzat jatorrizko izkuntza ta kultura gorde zituen, Kornubian berriz gizarte-mailla goietakoek emandako erakusbideari jarraitu zion osoki, ingles biurtu arteraino. Inglaterrako Elizak ez zuen bere agintea osorik eduki bear Kornubian: XVIII-garren mendearen erditsuan John eta Charles Wesley bi anaiek Elizaren bigarren eraberritze bezela sorturiko “methodismu” delako igikundeak —laster sekta berezi bat izatera elduko zenak— erro sakonak artu zituen erri hortan, Gales-errian egin zuen legez. Bainan Galestarren artean bertako izkuntzan predikatzen ba zuten methodistek, hala non heien esker loratze miragarri bat ezagutu zuen orduan Galesak, Kornubian inglesezt egiten zuten (hemen bertako izkuntza dagoneko il agiñean zelako noski) eta horrengatik kornubierak deus ez zuen irabazi bigarren eraberritze hortatik ere.

Jadanik 1328-garren urtean John de Grandisson Exeter'eko apezpikuak idazten zuen “in extremis Cornubie” bakarrik kornubieraz itz egiten zutela. Hala ere, 1549-garreneko jazarleen erantzupenetik agiri zaigunaz, orduko Kornubitarretatik zenbaitek ingles tutik ez zekiten ta XVII-garren mendetik ere ba ditugu lekukotasun batzuk izkuntza zaarra oraindik bizi samar zela, erriaren sartalde guanean bereren, darakuskigutenak; baita eliz-artzain zenbaitek ere predikatuak hartan egiten zituzten. Bainan osoki mordoilloturik zegoen orduko kornubiera, ta arrotz itzez gonburu beterik; grafiak, erdi-mendeetako “myrakyl”-etan bategintxerik agiri zaigunak, ez du geiago den gutxien batasunik: oldeak ematen dion bezela darabil idazle bakoitzak. Hala ere, gizon eskolatu batzuk aurki ditezke oraindik izkuntza zaarraren zale agertu zirenak eta literaturarako erabili nai izan zutenak, hala nola Nicholas BOSON 1700-garren urtean *Nebbaz gerriau dro the Carnoack* idatzi zuena (=“Itz zenbait kornubieraren inguru”; erdi-mendeetako izkera “klasikoan” honela litzake: “Nebes geryow a-dro dhe Gernewek”); GWAVAS eta TONKIN, iztegi bat bildu zutenak... Edward LHUYD Gales-erriko jakintsuak, garai hartako keltikolari audiena izan zenak, kornubiera ere ikertu zuen beste bost mintzaira keltikoekin batean, ta orduko izkuntzaren erakusgarri zenbait sar erazi zituen bere *Archaeologia Britannica* famatuan (1707). Bainan kornubiera azkenetan genuen dagoneko, eta uste izateko da XIX-garren mendearen asierako ifior ez zela geiago korrientean hartan mintzatzen. Dolly edo Dorothy Pentraeth zeritzaion emakume bat izan omen da azkenengo mintzazallea; 1777-garren urtean il zan, eun ta bi urteetan (4).

(4) L. L. Bonaparte printze izkeltzalea, euskera ba zan haren kuttuna, kornubieraz ere zaletu zan ta ikusi dut, Penzance Kornubiako uriburuaren auzoan

Egia da izkuntza bat ez dela sekula iltzen aztarrenik utzi gabe: jatorrizko mintzaiaren itz askotxo gorde zituzten Kornubitarrek beren ingles izkelkian, batez ere zenbakiak, otoitz-zatiak... eta biranak. Baina esan diteke 1800-tik mende baten bururaino ifiorik ez duela kornubieraz jakiara itz egin; erriak ifioiz inglesaz bestelako izkuntza bat erabili zuela aazturik zirudian. Hala ere, egiantz ororen kontra, berpizkunde bat ezagutu bear zuen zoritxarreko izkuntza horrek... XIX-garren mendearen erditsuan, asi ziran mintzai-jakitun ta arkhaiologu zenbait hartan egindako idazki zaarrak billatzen, ikertzen ta argitaratzen. 1850-garren urtean, Dr. Edwin NORRIS'ek *Origo Mundi, Passio Domini Christi ta Resurrexio Domini Christi* ager erazi zituen, ondikotz ez naiko arduraz, eta utsez orniturik. Handik urte batzuetara Dr. Whitley STOKES keltikolari ospetsuak beste iru "myrakyl" argitara eman zituen, ingles itzulpen ta aparatu kritikoarekin: *The Passion Poem*, berriz ere, eta *The Creation Play ta The Life of Saint Meryasek*, Gales-errian orduantxe idorotako antzerki luze bat. Bost drama edo antzerki horiek dira gaur egunean erdi-mendeetako kornubitar literaturatik ezagutzen dugun guztia; orotara joaz 18.000 neurtiz edeitan dituzte. Norris eta Stokes'ez beste jakintsu batzuek iztegiak publikatu zituzten: 1865-garren urtean Rev. Robert WILLIAMS Galestarrak *Lexicon Cornu-Britannicum* eta 1887-garrean Dr. F. W. P. JAGO'k *An English-Cornish Dictionary*.

Bainan arkhaiologu ta mintzai-jakitun horiek kornubierari so egiten zioten iker-gai bati bezela, ez ifiondik ere berpizt aal litekean izkuntza bizi izandako bati bezela, eta ameslaritzat edukiko zituzten noski Kornubiako jendea ostera izkuntza hortan mintzatuko zela esango zietenak. Kornubitar bat gertatu zan ordea, aski ameslari —ta aski bioztoi— izan zena bere erritarrak "kernewek" zaarraren berpizkunderi buruz abi erazteko: Henry JENNER (1847-1934). Goian aipatu ditudan izkuzlarien lanegifietan kornubiera ikasi zuen eta, 1903-garren urtean, mende bat baino geiagotan ifioen aotan erabili gaberik egon zen mintzairan itzaldi bat eman zuen Britainiako Lesneven'en, Kornubitarren lengusu diren Bretoien aurrean. Ondoko urtean *A Handbook of the Cornish Language* deritzaion ikasbide bat ager erazi zuen eta, bere karrari esker, lortu zuen Kornubia erri keltikotzat ezaguturik eta onaturik izan zedin jadanik Galestarrak eta Bretoiak elkartzen zituen "Celtic Congress" delako batzarrean.

Beste izkuntza-berpizle aundi bat R. MORTON-NANCE dugu, "Fe-

---

dagoen Saint-Paul izeneko erri txikian Dolly Pentraeth'i eraik erazi zion illarria, kornubierazko ikurritz batekin. Erriak Dolly horren oroitzapena gorde du elezarreko notin batena bezela; esan didatenaz, esketik bizi omen zan eta ukarrik eman nai ez ziotenean, gaitzespenak botatzen zituen ifiorik ulertzen ez zuen bere izkuntzan, siñeskorrak latz-ikara erazten zituztenak...

deration of Old Cornwall Societies” izeneko elkartasunaren buruzagi dena. (“Old Cornwall Societies” horiek dira arkhaiologia ta historiako lagunarte batzuk, Kornubiako uri gutxiz geienetan daudenak). Jenner'en esku-liburuan kornubiera ikasi zuen ta benetako mintzaijakituna den aldetik, lan garrantzikoak argitara eman ditu izkuntza ta folkloreak ganean *Old Cornwall* delako foiderazioaren aldizkarian: *A Glossary of Celtic words in Cornish Dialect, Taboo-Names in Cornwall, Folk-Lore recorded in the Cornish Language* e. a. 1938-garren urtean *A Cornish English Dictionary* atera zuen, kornubiera zaar (XIII-garren mendea baino aurreragokoa) ta berandu (XVI-garren mendea baino geroagokoa) ren ondakin urriekin batean, kornubiera artekoaren itz guztiak, ots erdi-mendeetako “myrakyl” edo “Ordinalia” etan aurkitzen direnak, iztegi hortan bildurik, bai eta gaurko bizitzari dagozkion itz-berriak ere emanaz, itz-berriok geienetan bretoi edo gales izkuntzaren eredura antolatzen dituelarik. 1952-garren urtean *An English Cornish Dictionary* argitara erazi zuen, kornubieraz ez bakarrik irakurri bainan idatzi ere gogo dutenen onerako. Alabainan, Jenner'ek erakutsi zuen bidetik ibilliz, izkuntza bizi bati bezela begiraten dio Morton-Nance'k kornubierari: mintzatzen ba daki ta bere etxekoei ere mintza erazi die, eta literaturako idazlanak ondu ditu hartan, hala nola *An Balorez* (=“belatxikia”, Kornubiaren ikur-egaztia) deritzaion antzerki bat, 1932-garren urtean lenengotz jokaturik izan baita. Izkuntzaren ikasbide labur bat ere idatzi du, *Cornish for all* (1934).

Morton-Nance'en lankide arienetatik bat CARADAR izan zan (1883-1950). Bera Kornubitarra ez izan arren —Galestarra zan ta A. S. D. Smith zuen egiazko izena—, izkuntza ezin obekiago ikasi zuen eta gazte batzuk bildu zituen bere baranoan, haren erakusbideari esker kornubieraz korrientean itz egiten asi zirenak. Bi ikas-liburu oso onak egin ditu: *Lessons in spoken Cornish* (1931) eta *Cornish simplified* (1939) eta Morton-Nance'ri asko lagundu zion, honek bere iztegiak atontzen ziardularik. Literaturaren alorrean ere lan egin zuen Caradar'ek: 1936-garren urtean Jondone Markos'en Ebanjelioa itzuli zuen (*An Awayl herwyth Synt Mark*) eta, beste itzulpen edo bere kabuzko idazlan askoren artean, kornubiera berpiztuan egiñik izan datekean libururik ederrena eman zigun *Trystan hag Ysolt* olerkariarekin, egillea il ondoan haren adiskideek argitara erazi baitzuten (1951); Joseph Bédier frantzitar medievistaren “Le Roman de Tristan et Iseult” oinarritzat arturik, bi maitale ospetsuen ipuina kondatzen digu erdi-mendeetako olerkariaren gisara egindako neurtizetan.

Kornubieraren beste berpizle asko —idazle, olerkari, ikasliburugille e. a.— aipatu bear nituke oraindik. Bat bakarrik izenda dezadan idazleen artean, Mrs. P. POLLARD, 1941-garren urtean *Bewmans*

Alysaryn izeneko antzerki bat argitara erazi zuena; erdi-mendeetako "myrakyl" en eredura idatzi du bere antzerkia, baita oso trebeki ere, bainan forma zaarra ba da, gaia txit gaurkoa dugu, Jainkorik izan ere ba denik dudatzen duen *Alysaryn* delako bizitza kondatzen baitigu hartan egilleak —ez da txundigarri beraz liburu horri ez ba diote abegi onegirik egin Kornubia bezelako erri siñestun batean...

Azkenengo urteotan, erdi-mendeetako kornubitar textuak oro publikatzen asi dira, Morton-Nance'n gidaritza-pean, grafia ta izkuntza bategin batean, ikasleen onurarako. Hain zuzen ere. erdi-mendeetako izkuntza hori dute erabiltzen Morton-Nance'n eskolako idazleek, esan nai baitu gaurko egunean kornubieraz idazten duten guztiak.

Kornubieraren berpizkundeaz itz egitean, ezin utz nezake aipatu gaberik *Gorseth Byrdh Kernow* edo Kornubiako Bardoen Batzarrea. Bardoak ziran, dakikezutenaz, Keltia zaarreko olerkari ofizial batzuk, erri-agintarien egiñenak goraipatzea baitzuten ofizioa; noizetik noizera erri-agintariak galesez "gorsedd" zeritzaien batzarreetan batzen zituzten. Oraingo garaian izen horixe eman diete, lenengotz Gales-errian (Gorsedd Beirdd Cymru), urrengotz Britainian (Gorsez Barzhed Breizh) eta azkenengotz, 1928-garren urtean, Kornubian antolaturiko bazkun batzuei, heien elburua baita delako errien izkuntza ta kulturen alde lan egitea —Irlandan Cumann na Gaeilge edo Liga gaelikoak eta geure errian Euskaltzaleen Biltzarrak bezela. Zorritzarrez, Liga ta Biltzar horiek bezela ere, geiegi aldiz folklorekerietan dembora galtzen dute Gorsedd'etako bardoek, egiatzko kulturaren aldeko lanak bertanbera utzirik... Dena dela, Kornubiako Bardoen Batzarreak on egingo luke bere hor izate utsaz ba litz ere, Kornubitarrei oroit erazten dielarik erri keltiko bat direla— bearra baitzuten. Bardoak bi eratakoak dira: erriaren alde lan egiñaz beren burua ezagut erazi duten antzelari, idazle, jakintsu ta abarrak, eta izkuntza ikasi dutenak; azkenengo horiek bear dute idazlan bat kornubieraz ondua aurkeztu batzarrean onartuak izateko ("Bards by examination" dira) ta egia esan jatorrizko Kornubitarren alboan, atzerritarrik asko aurki ditezke heien saillean: Bretoi, Galestar, Irlandar, bainan bai Ingles, Amerikar... eta Euskaldunak ere (5). Morton-Nance jauna da garai hontan Kornubiako bardo-nausia.

Horrela izan da beraz kornubieraren berpizkundera. Aitortu bear da Kornubiako jende komuna oraindik ez dijoala inglesa uztera,

---

(5) Nerau onartu ninduten "bard by examination" bezela, orain direla urte batzuk, "An Menedhor" (= "menditarra") izenaz; "Goizian goizik jeiki nündüzün" zuberotar kantaren kornubierazko itzulpena ba zan hortarako aurkeztu nizkien idazlanen artean. Gainera, John Mish New York'en bizi den euskal-idazlea ere Kornubiako bardo duzute; "Car Tramor" dauka izen bardikotzat, esan nai baitu "Itsasoz bestaldeko adiskidea".

berpizleen alegin bioztoi guztiak gatik ere. Baina askotxok —eunka zenbait izango dira— arbasoen mintzaira eunurteko batez goiti entzun ez zena ikasi dute azken urte hauietan, eta ikasi gogo ez dutenek ere begi onez so egin oi diote berpizkunde horri; kornubierazko izenak ematen dizkiete jende aunitzek beren etxeei, dendari aunitzek beren salgaiei; Bardoen Batzarreak antolatzen dituen jai ta ikusgarriei abegi ona egiten diete. Noizik bein kornubierazko kantuak entzuten dira radioan, eta kornubierazko prediku ta kantikak elizetan. Izkuntza ikasi dutenek aldizkari bat (illerokoa) kornubiera utsean egiña ba dute irakurtzeko 1934-garren urteaz geroz, leenik *Kernow*, *Caradar*'ek ateratzen zuena, ta orain *An Lef* (=“mintzoa”), goian ikertu dudana literatura guztiaz kampo. Literatura hori aldiz, naiz gauza apal samarra den Gales-errikoaren aldamenen bai ta Bretoi edo Euskaldunenaren aldamenen ere, naiko eder ta zabala da eta, mintzaijakintzarako daukan garrantziaz bestalde, atzerritarrentzat ere ba du erakarmen berezi bat: alabainan, “myrakyl” zaarretako izkuntza dute berpiztu, esan dudanez, eta horrengatik kornubiera berriak halako erdi-mendeetako usain bat dauka poesiarako oso ederki datorrena (6). Bearbada berpizkundeak urrats geiago egingo du aurrera urrengo urteotan, Britainia Aundiko gobernuak autonomia zerbait ematen ba dio duke-erriari, Kornubitar erri-maite batzuek eskatzen dioten bezela (7).

JON MIRANDE

---

(6) Izkuntza horren dasta bat izan dezan irakurleak, hona “Aita Gurea” kornubiera berpiztuana: “Agan Tas-ny, us yn nef, Benygys re bo dha Hanow, re dheffo dha wlascor, Dha voth re bo gwres, y'n nor kepar hag y'n nef. Ro dhyn-ny hedhyu agan bara pup deth-oll; ha gaf dhyn agan camwyth, Kepar del aven-nyny dhe'n re-na us ow camwul er agan pyn-ny; Ha na wra agan gorra yn temptasyon. Mes delyrf ny dhyworth drok. (Rag dhyso-jy yu an wlascor, ha'n gallos, ha'n gordhyans). Amén.”

(7) Hori eskatzen dutenen artean, ezagutuena ta ariena Miss Helena Charles da. Bere ikus-puntuak erriari erakustea gatik, *New Cornwall* izeneko aldizkari bat, ingelesez egiña, sortu zuen andre honek. Ez uste izan hala ere Kornubitar erri-maiteok Inglesen etsai ta Britainia Aundiaren gandik berez-zaleak direnik, Gales-errian edo Eskozian bat baino geiago diren bezela. Hain zuzen Kornubitar autonomiazaleek eskatzen dute duke-erriak ere euki dezan Gales-erriak eta Eskoziak gaurko egunean Britainia Aundiaren barruan daukaten estatua, ots, ez izatez, baina legez bakarrik jaurrerri berezi bat izan dadin, ingles koroaren pean.